

Gilles Kepel: La Revanche de Dieu. Chrétiens, juifs et musulmans à la reconquête du monde. Paříž, Seuil 1991, 287 stran.

Gilles Kepel je vědeckým pracovníkem francouzského CNRS, tedy jakési obdoby Akademie věd a současně je profesorem na prestižním Institutu politických studií v Paříži. Je autorem několika knih, které byly přijaty s uznáním a které se zabývají všechny jedním tematem, totiž rolí, jakou hraje náboženství v současném světě. G. Kepel jako arabista zkoumal až dosud téměř výlučně islám; kniha, kterou se zabýváme zde, studuje najednou tři náboženství současného světa, která v něm, jak se zdá, prožívají určitou renesanci a nabývají namnoze vlivu, jenž byl v nedávné době ještě netušený.

Gilles Kepel je sociolog, jako takový si klade otázky a snaží se na ně odpovědět. V jakém prostředí dochází k největšímu vzrůstu vlivu náboženství, proč to jsou právě islám, křesťanství a židovství, které zaznamenávají největší vzestup a v jaké podobě? Vykazuje tato renesance tři náboženství, jež mají společné kořeny a navzájem propletenou historii, ještě některé další společné rysy? A v čem se naopak liší?

Jsou to otázky jistě oprávněné, každý politolog, historik, neřku-li sociolog s nimi bude jistě souhlasit: jsou to otázky korektní a G. Kepel na ně rovněž korektně odpovídá. Autor se úzkostlivě snaží zůstat vně svého tématu a nepodléhat jeho sugestivnosti. Budíž mu za to vzdána chvála. Tím je ovšem současně naznačeno, proč Kepelova kniha — ostatně jako jeho přednáška, kterou na téma náboženství v postkomunistickém světě pronesl v březnu 1991 v Praze — nenadchne, naopak spíše podráždí ty, kteří očekávají, že autor zaujme apriorně kladně hodnotící stanovisko k tomuto jevu renesance náboženství, o němž zpravuje. Řekněme rovnou, že Kepelova kniha neuspokojí ty, kdož by v ní hledali apologetické vylíčení různých typů náboženských konverzí, jež současnou renesanci náboženství provázejí a vyznačují. Naopak ovšem uspokojí patrně ty čtenáře, kteří — bez ohledu na osobní stanovisko vůči náboženské víře — se chtějí seznámit se sociologicky a politologicky dobře fundovanou informací o renesanci náboženství v současném světě.

G. Kepel sleduje tuto renesanci, jak konečně naznačuje podtitul jeho knihy, v muslimském, křesťanském a židovském světě. Nekladu si zde za cíl pokoušet se zkratkovitě shrnout výčet jednotlivých směrů této náboženské renesance v islámu, křesťanství i židovství; zde je rozhodně lépe obrátit se ke knize samé. Co je však potřebné zmínit, je skutečnost, které Kepel věnuje hodně pozornosti, jež se mu vnucuje jako jedno z metodických vodítek a jež se nakonec stává dominantou jeho knihy. Je to skutečnost, že ve všech studovaných náboženstvích jsou projevy zmíněné renesance jejich vlivu na myšlení lidí a jejich společenské chování výsledkem náboženského fundamentalismu, či fundamentalismů, které vystupují shodně proti jednomu společnému nepříteli — totiž proti duchovnímu, ale ovšem i konkrétnímu společenskému obsahu toho, co jsme si navykli nazývat modernismem

Ať tedy jde o islámské fundamentalisticky orientované a zbarvené reakce proti elitám, jež vzešly z antikoloniálních bojů a jež ovšem převzaly program modernisace, jehož součástí bylo vybudování laické společnosti a které se takto dopustily „zrady“ na zákonu, který se opírá o Korán; ať jde o židovské fundamentalisty, kteří považují samotný Israel jako stát za velmi nedokonalé, laické a proto přechodné uskutečnění božského záměru, který je třeba naplnit zcela jinak; ať jde konečně o křesťanský fundamentalismus, jenž v různých podobách zasahuje protestanství stejně jako katolictví, ale vždy s jednoznačným záměrem přerušit a zavrhnout tradici osvětské emancipace — vždy zde jde o útok proti projektu a formám, jakých historicky nabyla modernizace společnosti ve smyslu společnosti laické a občanské, v níž je náboženství v podstatě pouze privátní záležitostí každého jedince, právně sice více nebo méně dokonale zajištěnou, nicméně záležitostí soukromého přesvědčení, víry a vykonávání kultu.

Jednotlivé formy protestu tomuto pojetí, s nimiž přichází soudobý náboženský fundamentalismus, jsou samy o sobě velice zajímavé. Odkazují zde opět na studium samotné Kepelovy knihy. Filozofa však nepochybně nejvíce zaujme

náboženský fundamentalismus jako kritika „dominující“ kultury a jako vědomý pokus o východisko ze skutečné či zdánlivé krize této dominující kultury. Tato „dominující“ kultura představuje pro fundamentalismus, především pro křesťanský fundamentalismus, a to i pro jeho velmi umírněné podoby, v první řadě seku-larizovanou kulturu, která vzešla z evropského osvícenství a Francouzské revoluce. V této kultuře se uskutečnila hegemonie rozumu nad vírou. To mělo vést ke straš-livým důsledkům nacistického a komunistického totalitarismu. V duchu Hany Arend-tové neváhá ani ten nejmírnější druh nábožensky orientované kritiky „ducha osvícenství“, jakou zosobňuje podle G. Kepela třeba pařížský kardinál J.-M. Lusti-ger, obviňovat Francouzskou revoluci z toho, že ona je vlastním původcem všech totalitaristických zel 20. století. Podle G. Kepela se tato kritika, která převládá i v současné oficiální katolické církvi, nemluvě o jejich daleko radikálnějších ver-zích, vřazuje do současného diskursu postmoderny. Náboženský fundamentalismus vskutku zahrnuje do své kritiky „moderny“ téměř všechny prvky, s nimiž se mů-žeme setkat v postmodernistickém myšlení, pokud se obrací svým kritickým ostřím proti ideovému odkazu osvícenství. V tom ohledu můžeme asi právem i současný náboženský fundamentalismus zahrnout do současného postmoderního myšlení — ovšem s jednou velkou a rozhodující výhradou. Fundamentalismus sám postmoder-ní není. Není jím proto, že je ve své podstatě (a zcela uvědoměle) netolerantní vůči jiným názorům a nekritický vůči sám sobě. Nejen že nebourá hranice, nýbrž vytváří nové.

Knihu G. Kepela je tedy užitečné číst i z tohoto důvodu. Je poučná, dobře in-formovaná, nutí k zamýšlení nad současným světem — a právě proto je filozofic-ká, navzdory tomu, že si její autor klade mnohem skromnější cíl.

Petr Horák

Reinhold Zippelius: Geschichte der Staatsideen. München 1989, 212 stran.

Není sporu o tom, že úsilí řady evropských myslitelů zaměřené k problematice státu a společenského uspořádání tvoří významnou součást dějin evropské duchov-ní kultury. Reinhold Zippelius, profesor univerzity v Erlangenu-Norimberku a člen Akademie věd a literatury v Mohuči, se soustavně zabývá právní filozofií a uče-ním o státu. Svědčí o tom i řada jeho monografií (např. Rechtsphilosophie, 1989; Allgemeine Staatslehre, 1988 aj.). V práci Geschichte der Staatsideen vychází z to-ho, že skutečná politická kultura nejen nepřechází jednotlivá, parciální hlediska, nýbrž s možností různých stanovisek počítá. Fragmentární, nehotové představy se ovšem tváří velmi zásadně. Radikalismus není schopen chápat politické činy a otázky v jejich diferencovanosti, chce všechno převádět na jednu příčinu, jeden důvod, jeden princip a v pouhých dílčích aspektech vidí zkratkovitě celek. K pře-konávání takových postojů chce Zippelius přispět i svými Dějinami státních idejí, chce ukázat, že v nich šlo a půjde o hledání optimálního uspořádání mezi principy řádu a svobody.

Autor zůstává zcela na půdě evropské myšlenkové kultury, nezabývá se myšlením jiných okruhů. Svou práci rozdělil do čtyř oddílů (Antika, Od Augustina ke Kal-vínovi, Od vzniku suverénního státu k Francouzské revoluci a Filozofie státu a prá-va po Kantovi). První z nich je věnován sofistům, Platónovi, Aristotelovi, Epikurovi a stoikům. V druhém se autor zabývá vpádem křesťanství do antického světa, jeho konfrontací s antickým státem, Augustinovým učením, Tomášem Akvinským, teoriemi Marsilia z Padovy a Danta a Lutherovými, Zwingliho a Kalvínovými názory na stát a právo. Třetí část, která zjevně tvoří jádro celé práce, rozebírá utopické modely (Thomas Morus, Campanella i pozdější teorie, charakterizuje Machiavelliho přístup (státní moc jako technický problém), Hobbesovo učení o absolutickém státu, věnuje se teoretikům demokracie (Althusius, Spinoza, Rousseau) i jejím kritikům, problému